РЕСОЦІАЛІЗАЦІЯ ОСІБ, ЗАСУДЖЕНИХ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ: АНАЛІЗ ЧИННИКІВ УСПІШНОЇ АДАПТАЦІЇ ПІСЛЯ ЗВІЛЬНЕННЯ

Бондаренко З. О., *Київський університет інтелектуальної власності та права*

DOI: 10.53672/ej.6.2026.05.16 Check for updates

Анотація. У тезах проаналізовано психологічні та соціальні чинники успішної ресоціалізації осіб, засуджених за насильницькі кримінальні правопорушення, та визначено основні напрями підтримки їхньої адаптації після звільнення. Авторка розглядає три етапи ресоціалізації за М. Ю. Кутєповим (перебування в установі виконання покарань, підготовку до звільнення, адаптацію після повернення в суспільство), виокремлює психологічні чинники успішної адаптації (мотивацію до змін, усвідомлення відповідальності, розвиток самоконтролю, навички ненасильницького розв'язання конфліктів) та соціальні чинники (підтримку родини, житло, працевлаштування, доступ до освіти й психологічної допомоги). Зроблено висновок, що послідовна допомога до та після звільнення сприяє успішнішому поверненню людини до суспільства, а подальших досліджень потребує оцінювання ефективності програм ресоціалізації саме для осіб, засуджених за насильницькі правопорушення.

Ключові слова: ресоціалізація, насильницькі кримінальні правопорушення, профілактика рецидиву, соціальна адаптація, самоконтроль

Постановка проблеми. Ресоціалізація осіб, засуджених за насильницькі кримінальні правопорушення, є складним соціально-психологічним процесом, спрямованим на повернення людини до суспільства та формування правослухняної поведінки. Після відбування покарання людина може стикатися з труднощами відновлення соціальних зв'язків, працевлаштування, пошуку житла та подолання суспільної стигматизації. М. Ю. Кутєпов розглядає ресоціалізацію як багатоетапний процес, що охоплює перебування в установі виконання покарань, підготовку до звільнення та адаптацію після повернення в суспільство [1]. Тому важливим завданням є визначення чинників, які сприяють успішній адаптації та зменшенню ризику повторних правопорушень.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю пошуку ефективних способів соціальної адаптації засуджених і профілактики повторних правопорушень. Успішність цього процесу залежить не лише від поведінки людини під час відбування покарання, а й від доступності освіти, праці, житла, психологічних послуг і підтримки соціального оточення. Закон України «Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк» визначає правові засади соціальної адаптації таких осіб та участі в цьому процесі відповідних установ і організацій [2]. Отже, дослідження психологічних і соціальних чинників ресоціалізації має значення як для психологічної науки, так і для вдосконалення практичної допомоги після звільнення.

Мета. Проаналізувати психологічні та соціальні чинники успішної ресоціалізації осіб, засуджених за насильницькі кримінальні правопорушення, і визначити основні напрями підтримки їхньої адаптації після звільнення.

Аналіз стану опрацювання питання. Проблема ресоціалізації та повторної злочинності розглядається у вітчизняних і зарубіжних наукових працях. М. Ю. Кутєпов досліджував соціально-правову природу ресоціалізації, соціально-психологічні зміни особистості під час відбування покарання та основні етапи її повернення до суспільства [1]. Дж. Метлін, М. Фрістоун і Г. Джонс

проаналізували чинники успішної реінтеграції після ув'язнення, приділивши увагу індивідуальним потребам і програмам підтримки [3]. К. Вішер, П. Латтімор, К. Баррік і С. Тюеллер досліджували довгострокові результати програм допомоги після звільнення та їхній зв'язок із повторними арештами [4]. Важливі рекомендації щодо запобігання рецидиву й соціальної реінтеграції також представлені в посібнику Управління ООН з наркотиків і злочинності [5].

Виклад основного матеріалу. Ресоціалізація осіб, засуджених за насильницькі кримінальні правопорушення, передбачає відновлення соціальних зв'язків, засвоєння правослухняних моделей поведінки та повернення до самостійного суспільного життя. Успішну адаптацію доцільно оцінювати не лише за відсутністю повторних правопорушень, а й за здатністю людини підтримувати соціальні контакти, працевлаштуватися, забезпечувати власні потреби та дотримуватися правових норм. М. Ю. Кутєпов виокремлює три етапи ресоціалізації: перебування в місцях позбавлення волі, підготовку до звільнення та адаптацію після виходу з пенітенціарної установи [1].

Такий підхід підкреслює необхідність послідовної роботи з людиною до та після звільнення. Важливими психологічними чинниками успішної ресоціалізації є мотивація до змін, усвідомлення відповідальності за власні вчинки, розвиток самоконтролю та здатності регулювати емоційні реакції. Для осіб, засуджених за насильницькі правопорушення, особливого значення може набувати формування навичок ненасильницького розв'язання конфліктів, розпізнавання ситуацій, що провокують агресію, та вибору альтернативних моделей поведінки.

У систематичному огляді Дж. Метлін, М. Фрістоуна і Г. Джонс розглянуто чинники успішної реінтеграції після ув'язнення та підкреслено важливість урахування індивідуальних потреб під час планування заходів підтримки [3]. Це дає підстави розглядати психологічну допомогу як один із важливих напрямів ресоціалізації.

Не менш важливу роль відіграють соціальні чинники, зокрема підтримка родини, наявність позитивних соціальних контактів і прийняття з боку оточення. Натомість стигматизація, соціальне відчуження та труднощі відновлення міжособистісних зв'язків можуть ускладнювати повернення до суспільства. Тому ресоціалізація має передбачати відновлення конструктивних відносин і формування соціального середовища, яке підтримує правослухняну поведінку. У посібнику Управління ООН з наркотиків і злочинності наголошено на необхідності комплексних заходів соціальної реінтеграції, що враховують потреби людини та обставини її повернення до суспільства [5].

Успішність адаптації також залежить від практичних умов життя після звільнення. Наявність житла, можливість працевлаштування, фінансова стабільність, доступ до освіти та психологічної допомоги створюють передумови для самостійного життя й зменшують соціальні бар'єри. У дослідженні, опублікованому Національним інститутом юстиції США, було проаналізовано результати програм повернення до суспільства для різних груп осіб, які звільнилися з установ виконання покарань. Участь у програмах була пов'язана з довшим періодом до повторного арешту та меншою кількістю арештів у період спостереження, хоча ефективність окремих послуг була неоднаковою [6]. Це свідчить про необхідність оцінювання конкретних програм і врахування індивідуальних потреб людей.

Профілактика повторних правопорушень потребує комплексного підходу, що передбачає роботу з індивідуальними чинниками ризику, зменшення впливу криміногенного оточення та забезпечення підтримки після звільнення. За наявності проблемного вживання психоактивних речовин важливим є доступ до відповідного лікування й реабілітаційних послуг. Для осіб, засуджених за насильницькі правопорушення, профілактичні заходи можуть також включати розвиток емоційної саморегуляції, контроль агресивних реакцій і навчання конструктивних спосо-

бів розв'язання конфліктів. Водночас наявні дослідження охоплюють різні категорії засуджених, тому їхні результати не можна автоматично переносити на всіх осіб, засуджених за насильницькі діяння. Це визначає потребу в подальшому дослідженні ефективності програм, спеціально адаптованих до психологічних потреб цієї групи.

Висновки. Отже, успішна ресоціалізація осіб, засуджених за насильницькі кримінальні правопорушення, залежить від взаємодії психологічних і соціальних чинників та практичних умов адаптації. Важливими передумовами є розвиток самоконтролю, відповідального ставлення до власних дій, навичок ненасильницького розв'язання конфліктів, а також доступ до житла, працевлаштування, освіти й соціальної підтримки. Послідовна допомога до та після звільнення може сприяти успішнішому поверненню людини до суспільства. Подальших досліджень потребує оцінювання ефективності програм ресоціалізації саме для осіб, засуджених за насильницькі правопорушення, з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і ризиків повторної злочинної поведінки.

Список використаних джерел

1. Кутєпов М. Ю. Проблеми соціальної адаптації та ресоціалізації осіб, звільнених із місць позбавлення волі. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2019. Вип. 54, т. 1. С. 156–159. URL: https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2020/12/No.54-1.pdf (дата звернення: 01.11.2026).

2. Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк : Закон України від 17.03.2011 № 3160-VI. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3160-17 (дата звернення: 01.11.2026).

3. Mathlin G., Freestone M., Jones H. Factors associated with successful reintegration for male offenders: a systematic narrative review with implicit causal model. Journal of Experimental Criminology. 2024. Vol. 20. P. 541–580. DOI: https://doi.org/10.1007/s11292-022-09547-5

4. Visher C. A., Lattimore P. K., Barrick K., Tueller S. Evaluating the Long-Term Effects of Prisoner Reentry Services on Recidivism: What Types of Services Matter? Justice Quarterly. 2017. Vol. 34, No. 1. P. 136–165. DOI: https://doi.org/10.1080/07418825.2015.1115539

5. Introductory Handbook on the Prevention of Recidivism and the Social Reintegration of Offenders / United Nations Office on Drugs and Crime. Vienna : United Nations, 2018. URL: https://css.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/18-02303_ebook.pdf (дата звернення: 01.11.2026).

6. Lattimore P. K., Barrick K., Cowell A. et al. Prisoner Reentry Services: What Worked for SVORI Evaluation Participants? Washington, DC : National Institute of Justice, 2012. URL: https://nij.ojp.gov/library/publications/prisoner-reentry-services-what-worked-svori-evaluation-participants (дата звернення: 01.11.2026).

Resocialization of Persons Convicted of Violent Criminal Offences: An Analysis of Factors for Successful Adaptation After Release

Bondarenko Z. O.

Abstract. The paper analyses the psychological and social factors of the successful resocialization of persons convicted of violent criminal offences and identifies the main directions for supporting their adaptation after release. The author examines M. Yu. Kutiepov's three stages of resocialization (time spent in a penal institution, preparation for release, and adaptation after returning to society), identifies the psychological factors of successful adaptation (motivation to change, awareness of re-

sponsibility, the development of self-control, and non-violent conflict-resolution skills) and the social factors (family support, housing, employment, and access to education and psychological assistance). It is concluded that consistent support before and after release contributes to a more successful return of the individual to society, and that further research is needed to evaluate the effectiveness of resocialization programmes specifically for persons convicted of violent offences.

Keywords: resocialization, violent criminal offences, recidivism prevention, social adaptation, self-control

Бібліографічний опис (ДСТУ 8302:2015): Бондаренко З. О. Ресоціалізація осіб, засуджених за насильницькі кримінальні правопорушення: аналіз чинників успішної адаптації після звільнення. Судово-психологічна експертиза. Застосування поліграфа і спеціальних знань в юридичній практиці. 2026. Т. 11, № 5 (65). С. 89–92. DOI: https://doi.org/10.53672/ej.6.2026.05.16.